

OPONENTSKÝ POSUDOK NA HABILITAČNÚ PRÁCU
PhDr. TATIANY RAPČÍKOVEJ , PhD.,
V ŠTUDIJNOM ODBORE 2.1.5 ETIKA

Dňa 9.6.2014 v zmysle Vyhlášky MŠ SR č. 6/2005 Z.z. vymenúvacím dekrétom na základe rozhodnutia Vedeckej rady Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici som bola menovaná oponentkou v rámci habilitačného konania PhDr. Tatiany Rapčíkovej, PhD. v študijnom odbore 2.1.5 Etika. Predložený materiál obsahoval len habilitačnú prácu k habilitačnému konaniu, preto moje hodnotenie nebude komplexne a vyvážene posudzovať pedagogický, osobnostný a odborný – vedecký profil habilitantky a zostanem len na odbornovo-vedeckom hodnotení.

Habilitantka predkladá habilitačnú prácu na tému Etický prístup zdravotných pracovníkov k vybraným skupinám pacientov v nemocničnom prostredí. Už samotné tematizovanie ako aj koncipovanie habilitačnej práce ju predurčujú k tomu, aby sme ju reflektovali v aspekte etiky a posudzovali v intenciách aktuálnych trendov v tejto vednej oblasti – hlavne eticko-aplikačných a interdisciplinárnych. Ide o tematiku, ktorá je výrazne zastúpená v súčasnom základnom aj aplikovanom výskume a široko prezentovaná v medzinárodnom diskurze. Moderná pluralitná spoločnosť ak nechce sklznúť do morálneho marazmu je nútená vymedzovať si etické rámce, individuálne, rezortné ale aj spoločenské štandardy, vyjasňovať si a formulovať etické štandardy, zdôvodňovať etické požiadavky a očakávania. Etika sa stáva dôležitou súčasťou spoločenských zmien a nových akceptovaných praktík. Spája sa s odborníkmi z rôznych oblastí, ktorí participujú na lepšom živote a dokážu naplniť aristotelovskú víziu dobrého života. Aplikovaná etika je reakciou tejto spoločenskej a profesionálnej ambície riešiť spoločne problémy, ktoré podporujú túto ideu. Zdravotníckou etikou a jej príbuzným predmetným variáciám (medicínska etika, bioetika, profesijná etika, organizačná etika) sa dnes intenzívne zaoberajú odborné pracoviská už nielen v zahraničí ale aj na Slovensku a krajinách bývalého východného bloku, čo naznačuje, že problematika korešponduje s najnovšími tendenciami v tejto netradičnej oblasti a je možné ju považovať za originálny a odvážny tvorivý počin. Jej inovatívnosť v porovnaní s doteraz prezentovanými poznatkami a prístupmi u nás spočíva hlavne v tom, že prekračuje interpretačný rámec a kompetenčné disciplinárne nároky zdravotnícko-medicínskych disciplín a zvyrazňuje aj rovnocennú odbornú kompetenciu etického prístupu. Tým nadobúda daná práca interdisciplinárnu rovnováhu a akceptáciu aj z hľadiska etiky. Dnes je spravidla

vnímaná zdravotnícka etika ako aplikovaná etika, ako snaha prepojiť najnovšie poznatky etiky a skúsenosti s jej implementáciou v oblasti zdravotníctva a zdravia, fungovania zdravotníckych inštitúcií, uplatňovania etických nástrojov riadenia v organizáciách zodpovedných za zdravie, vo výkone príslušných profesií ako aj vrcholových inštitúcií podieľajúcich sa na zdravotnej politike. Nie náhodou sa už v rámci európskych štandardov, právnych dokumentov Európskeho parlamentu udomácnil pojem epistemická komunita ako výraz pre odborníkov s osobitým profesionálnym vzdelaním s etickou kompetenciou, špecifickým interdisciplinárnym porozumením a získaním zdatnosti k etickým rozhodovaniám v oblasti zdravia. Pri systémových riešeniach etickej povahy v oblasti zdravia sa dnes už aplikovaná etika presadila ako dôležitá súčasť dialógu odborníkov z etiky a zdravotníctva, porozumenia a riešenia skutočných etických problémov v oblasti zdravia a zdravotníctva. Inštitucionalizácia etiky môže byť následne vnímaná ako integrovaná súčasť zdravotníckej politiky len za predpokladu ak bude vnímaná ako profesionálne kompetentná a odborne akceptovaná oblasť. Aj preto vnímam habilitačný spis ako produkt novej teoretickej iniciatívy v kontexte aplikovanej etiky a pokúsím sa vyjadriť stanovisko k jeho akceptácii v tejto oblasti. Ak chcem posúvať túto odbornú oblasť dopredu musím sa pokúsiť o konštruktívny dialóg a neobávať sa vyjadriť aj prípadné kritické stanoviská. Preto by bolo dobré, aby aj moje stanovisko bolo vnímané ako stanovisko oponenta a skôr teoretika s cieľom vyjašňovania si problémových otázok v danej oblasti.

Dnešná spoločnosť je akoby „posadnutá“ zdravím. Starostlivosť o zdravie, optimalizácia potenciálu zdravia každého jedinca a prevencia chorôb sú základnými témami našej existencie. Prítom kritériá zdravia sa neustále zjemňujú, či naopak sprísňujú alebo rozširujú. Zdravie sa stalo ozajstnou dominantnou témou súčasných diskurzov ovplyvňujúcich kreovanie našej identity. Nikdy tieto diskurzívne už od najstarších čias Hippokrata neprebíhali bez silného hodnotového zastúpenia etiky/morálky vo vzťahu k pacientom, lekárom, ošetrovateľom či zdravotníkom vo všeobecnosti.

Týmto hodnotiacim aspektom sa venuje habilitačná práca, ktorá je členená na deväť kapitol, ktoré sa ďalej členia na podkapitoly. Prvá kapitola je neproporcionálne menšia než ostatné a je skôr akýmsi úvodom, ktorý naznačuje miesto a úlohu etiky (pričom pomerne vágne rozlišuje vzťah všeobecnej (filozofickej) a aplikovanej etiky, čomu by bolo vhodné ešte zaujať vlastné stanovisko) v spoločnosti, ako aj kompetencie etikov/aplikovaných etikov.

Druhá kapitola je venovaná zdravotníckej etike ako profesijnej etike. Tak znie názov kapitoly. Obsah je však trochu roztrúsený medzi iné spolúsúvisiace oblasti zdravotníckej etiky. Autorka chcela sledovať zdravotnícku etiku ako profesijnú etiku t.j. cez jednotlivé

profesie v zdravotníctve (lekárov, ošetrovateľov a i.) a nie ako súčasť napr. organizačnej etiky cez organizácie, zariadenia, inštitúcie, čím by pokračovala v naznačenej línii prvej kapitoly.

Logicky začína mapovaním problematiky cez lekársku etiku. Ak budem vychádzať z tvrdenia na s.13 – „hlavnou úlohou zdravotníckej etiky ako aplikovanej etiky“, a teda, že ide sledovať zdravotnícke povolania ako profesijné etiky t.j. ako subdisciplíny aplikovanej etiky, potom nachádzam rozpor medzi tvrdeniami uvedenými ďalej na s.13:

„Lekárska etika je samostatnou vednou disciplínou Lekárska etika je súčasťou bioetiky. V tejto súvislosti je používaný aj pojem medicínska etika, ktorý je významovo totožný.“ Aj keď ide o odvolanie sa na iných autorov (Ivanová, Bošmanský, Lacko) chýba mi vlastné zaujatie stanoviska. V katalógu profesií nenájdeme profesiu medicína! Názor Haškovcovej uvedený na s.14 je relevantnejší a z tohto aspektu by bolo vhodnejšie vychádzať.

Bez komentára zostal aj nasledujúci odkaz – „Lekárska etika je druh morálnej filozofie...“ V časti 2.1 teda absentuje jasne vyhradený názor autorky nato, čo chce sledovať, zdravotnícku etiku ako profesijnú etiku alebo ako organizačnú etiku. Len nasledujúce podkapitoly prednaznačujú, že by malo ísť skôr o pohľad cez profesijné etiky ako subdisciplíny aplikovanej etiky. Ani predmet zdravotníckej etiky nie je explicitne na jeden a pol strane vymedzený. Habilitantka znovu lavíruje medzi profesijnými etikami a organizačnou etikou (s.16-17). Niektoré vyjadrenia sú nejasné napr.: „Paralelám medzi lekárskou etikou a etikou ...“ Otázka znie, akú etiku mala autorka na mysli okrem lekárskej etiky? Tvrdenie na s.17 je následne tiež nejasné a zavádzajúce: „Z uvedeného vyplýva, že lekárska a zdravotnícka etika sú takto jednoznačne a jasne prepojené a nie je resp. nemôže byť medzi nimi podstatnejších rozdielov.“ Ostatné podkapitoly druhej kapitoly sú deskripciou historického vývinu lekárskej etiky, bioetiky, ošetrovateľskej etiky a náznaku zdravotníckej etiky, hoci v názve figuruje zdravotnícka etika.

V tretej, štvrtej a piatej kapitole autorka deskriptívne podáva jednotlivé názory na fenomény zdravia a choroby a diskusiu, ktorá sa odvíja v odborných kruhoch. V šiestej kapitole autorka podáva pohľad na formovanie zdravotníckych profesií a miesto a úlohu etiky/aplikovanej etiky pri riešení etických dilem, s ktorými sa zdravotní pracovníci dennodenne stretávajú pri výkone svojich činností.

Siedma kapitola má trochu zavádzajúci názov – Filozofické východiská etického rozhodovania a konania v zdravotníckej praxi. Habilitantka sa znovu navracia k bioetike a jednotlivým metódam, z ktorých už mnohé stratili na význame a neuvádza, ktorým je ona sama naklonená a ktoré by v našom kultúrnom prostredí preferovala. Pohybuje sa

v aplikačnej, praktickej rovine v texte, preto ten pochybujúci postoj k názvu. Sama uvádza, že ôsma kapitola je nosnou kapitolou habilitačnej práce. V tejto kapitole sa habilitantka predvádza ako odborník znalý veci. Poukazuje na špecifické etické prístupy k špecifickým skupinám pacientov. Odvoláva sa na odborníkov z oblasti lekárstva, ošetrovateľstva a i. Na s. 101 opisuje názor D. Callahana, ktorý sa prikláňa k tomu, že „medicína by sa nemala orientovať len na predlžovanie života na úkor utrpenia pacienta. Jedným z prioritných cieľov medicíny má byť orientácia predovšetkým na kvalitu života“. Akoby ste dala do súvislosti tento názor s koncepciou A. MacIntyra, ktorú spomínate na s. 74?

Deviata kapitola je (mala by byť) praktickým vyústením habilitačnej práce. Zaoberá sa prípadovými štúdiami. Prípadové štúdie v aplikovanej etike považujeme za dôležitú súčasť etického vzdelávania a metódu zvyšovania hlavne etickej kultúry. Spravidla im pripisujeme dôležitú argumentačnú etickú funkciu a vyžadujeme aj ich metodickú precíznosť. Z nášho hľadiska uvádzané prípadové štúdie zapadajú skôr do kategórie technických dilem – technické dilemy zdravotníckych pracovníkov. Aj keď ich celkový význam nemôžeme podceňovať alebo odmietať, z metodologického hľadiska im pripisujeme inú funkciu a iné etické poslanie. T.j. neriešia bezprostredne etické, ale skôr odborné dilemy. Aspoň tak sú „naformulované“ v závere identifikácie prípadu – príbehu, bez uvedenia toho kto by ju (etickej dileme) mal mať.

Autorka si v niektorých častiach práce z nášho pohľadu zoslabuje argumentačnú váhu svojich úvah. Uvádzanie niektorých citácií sa považuje vo vedeckej komunite za pomerne neobvyklé ak chce autorka podporiť niektoré závažné tvrdenia názormi skôr doktorandov ako známych a vyhranených vedeckých autorov (bez ich prípadnej kritiky) môže vyvolávať pocit ich podcenenia.

Habilitačnou prácou PhDr. Tatiana Rapčíková, PhD. prezentuje kultivovaný vedecký a odborný štýl. Prejavila sa ako odborník v oblasti etického porozumenia problematiky zo zdravotníckeho prostredia so schopnosťou aktívne sa zapájať do interdisciplinárneho dialógu. Prácu habilitantky môžeme vnímať ako prínosnú a akceptovateľnú aj v kontexte aplikovanej etiky a tým aj celkovo v odbore etika s výrazným zastúpením hlavne praktického rozmeru problematiky. Habilitačnou prácou preukázala schopnosť odborno-etického reflektovania zdravotníckej problematiky z aktuálnej spoločenskej praxe a profesionálnych očakávaní.

Na základe zhodnotenia odborných a vedeckých aktivít doporučujem po úspešnej obhajobe v súlade s vyhláškou MŠ SR č.6/2005 Zz., aby PhDr. Tatiana Rapčíková, PhD. získala vedecko-pedagogický titul docentka v študijnom odbore 2.1.5 Etika.

V Banskej Bystrici 27.8.2014

prof. PhDr. Daniela Fobelová, PhD.